

Een **TUIN**
voor **BIJEN &**
VLINDERS

101 TIPS
OM NUTTIGE INSECTEN
TE HELPEN

ALBERT VLIEGENTHART

Een **TUIN**
voor **BIJEN &**
VLINDERS

101 TIPS
OM NUTTIGE INSECTEN
TE HELPEN

ALBERT Vliegenthart

KOSM • S

Voorwoord

De wereld is in 'transitie'! We worden ons steeds meer bewust van onze leefwereld. Dat zien we terug in de aandacht voor bijen en vlinders. Na de uitkomsten van het Duitse onderzoek waarin bekend werd gemaakt dat we in dertig jaar 76% van onze insecten zijn verloren, moest ik in actie komen. Ik startte een petitie en zocht de steun van de natuurorganisaties in Nederland. Den Haag werd wakker! De Nationale Bijenstrategie volgde snel en kort daarop werd het Deltaplan voor biodiversiteitsherstel opgesteld.

Het idee dat mijn kleinkinderen misschien nooit meer bijen, vlinders of andere insecten zullen zien, vind ik schrikbarend, zeker als je ziet hoe belangrijk ze zijn, ook voor de mens. Natuur is overal, in de openbare ruimte, in de landbouw, in onze bermen en ook in de stad. Ik zie een groeiend bewustzijn ten aanzien van de manier waarop we

onze tuinen en wijken inrichten. De groene inrichting daarvan heeft niet alleen een directe impact op biodiversiteit, maar brengt ook mensen samen. Veel mensen denken dat 'groen' moeilijk is en veel werk kost, maar het tegenovergestelde is waar. Juist van een leefomgeving waarin je kunt genieten van natuur en vlinders en bijen wordt je gelukkig. Bovendien is tuinieren op een natuurlijke manier veel minder werk.

Dit prachtige boek is dan ook een mooie handreiking voor iedereen om zijn tuin natuurvriendelijker te maken. Laat je inspireren door Albert en gebruik de tips. Op deze manier draag je al snel bij aan een betere wereld. Ik wens je daarbij veel plezier. Van het resultaat zal je zeker genieten!

Lodewijk Hoekstra

► *Lodewijk Hoekstra en Albert Vliegenthart doen de tuinvlindertelling in 2018 (Foto: Ineke Radstaat).*

Inhoud

Hoe het begon	10
Wat heb je aan dit boek?	11

✿ Waarom bijen en vlinders jouw hulp nodig hebben 13

Wat levert een bij- en vlindervriendelijke tuin op?	15
Groot, klein, veel of weinig, kies wat bij je past!	18
Geen tuin, maar een balkon of een patio?	18
Balkon	18
Patio of binnentuin	19
Portaal/Portiek	21
Gezamenlijke ruimte	21
Een nectarkroeg of populaties?	22
Bodem: geen klei in de zandbak	23
Zon of schaduw	24
Eenjarige, tweejarige en vaste planten	24
Duurzaamheid is de toekomst	27
Composteren	29
Gebruik duurzame materialen	29
Gebruik geen (onnodige) verlichting	29
Een groendak op je schuur of aanbouw	30
Goed omgaan met water	30
Koelere tuin	30

✿ Structuur in de tuin 33

Gazon	35
✿ <i>Top tien planten in het gazon</i>	36
Bloembollenweide	40

Bloemenweide	41
Speelgazon	44
De vijver en oevers	45
Borders	46
Opbouw	48
Groepen van dezelfde soorten	52
Bodembedekkers	53
✿ <i>Top tien van bodembedekkers in de schaduw</i>	54
✿ <i>Top tien van bodembedekkers in de zon</i>	55
Struiken en bomen	55
Snoeien van heesters	56
✿ <i>Top tien heesters voor je tuin</i>	59
✿ <i>Top tien bomen voor bijen en vlinders</i>	59
Tuinafscheiding	61

✿ Bijen, vlinders en andere insecten in je tuin 65

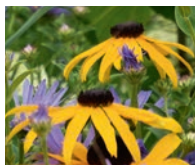
Bijen in je tuin	66
Levenscyclus van wilde bijen	66
Wat hebben bijen nodig?	67
Wat moet ik weten over nestgelegenheid voor bijen in mijn tuin?	68
Welke bij zie ik in mijn tuin?	68
Hommels	72
Levenscyclus van hommels	72
Welke hommels zie ik?	72
Vlinders in je tuin	75
De bouw van een vlinder	75
Levenscyclus	75
Dag- of nachtvlinder	77
Wat hebben vlinders nodig?	77
Wat moet ik over vlinders in mijn tuin weten?	79
Welke vlinder zie ik in mijn tuin?	82

Andere insecten in je tuin, nuttig of niet?	91
Zweefvliegen	91
Geen last meer van wespen	94
Hoornaar en andere wespen	95
Hoeveel jaar is een lieveheersbeestje?	95
Oorwormen: kruipen die in je oor?	95
Muggen als lekkere maaltijd	96
Wantsen	96
Wat doe je met plaagdieren?	96

✿ Naar de praktijk: tuintips 99

Bij- en vlindervriendelijke planten	101
Herkenning van bloemen door vlinders	101
Waardplanten	102
Bijenplanten	103
Welke planten kies je nu?	104
Planten op verschillende bodems	104
Uitgebreide keuze	108
Veelverkochte tuinplanten	110
Bollen in de tuin	112
✿ <i>Top tien bollen</i>	112
Voor- en najaar	113
✿ <i>Top tien van bij- en vlindervriendelijke planten in het voor- en najaar</i>	114
✿ <i>De top 25 van Albert</i>	115

✿ Plantcombinaties voor vlinders en bijen 123

✿ Een paar thema- en voorbeeldtuinen 133

Moestuin	134
De pluk- of eetbare tuin	137
De bostuin	137
De levende tuin	138
De rotstuin	140
De 'onderhoudsvriendelijke' tuin	140
Een paar voorbeeldtuinen	142

✿ Tuintips: hoe ga je aan de slag? 145

Vlinderkastjes	146
Bijenhotels	148
Maak zelf een bijenhotel	150
Maak zelf een hommelnest	150
Natuurlijke nestplaatsen voor bijen	151
Een stapelmuurtje	151
Een insectenspiraal	154
Zelf zaden kweken	154
Hoe bij- en vlindervriendelijk is jouw tuin?	155
Nog meer inspiratie	156
Aanbevolen boeken	156
Tijdschriften	157
Websites met informatie over bijen en vlinders	157
Organisaties	158

Wat heb je aan dit boek?

Op het omslag staat een korte beschrijving en in de inhoudsopgave word je al een beetje op weg geholpen, maar wat kun je nu feitelijk verwachten?

- ✿ Concrete tips over de tuin, waardoor je zelf bijen en vlinders kunt helpen.
- ✿ Handreikingen om de tuin in te richten of aan te passen.
- ✿ Lijstjes en top tienen met planten die goed zijn voor bijen en vlinders.
- ✿ Informatie en achtergrond over bijen en vlinders (en andere insecten) die in tuinen voorkomen.

- ✿ Het maakt niet uit wat voor tuin je hebt, je kunt altijd iets voor bijen en vlinders doen.

HIER IS JE EERSTE TIP

Als je eigen tuin op orde is of echt geen aanpassing toelaat, maak dan de tuin bij je werk bij- en vlinder-vriendelijk. Of ga (eventueel met andere mensen) aan de slag op andere plekken, bijvoorbeeld bij openbare gebouwen zoals ziekenhuizen, gemeentehuis, verzorgingshuizen of bij braakliggende terreinen.

▼ *Een mooie combinatie van een strakke indeling, waarbij gebruik is gemaakt van bijen- en vlinderplanten, zoals hemelsleutel (Sedum telephium), sieruien (Allium) en asters (Aster) – een bewuste keuze.*

A lush garden scene featuring a variety of plants. In the foreground, there are tall stalks of white flowers on the left and several irises with large green leaves on the right. The middle ground is dominated by numerous orange coneflowers with dark brown centers. The background is a dense wall of green foliage. The text "Waarom bijen en vlinders jouw hulp nodig hebben" is overlaid in white, sans-serif font across the upper portion of the image.

Waarom bijen en vlinders
jouw hulp nodig hebben

Waarom bijen en vlinders jouw hulp nodig hebben

Ik denk dat iedereen het bericht wel heeft gehoord: in de afgelopen 25 jaar is 76% van onze vliegende insectenmassa verdwenen. Een Duits onderzoek trad met deze uitkomst naar buiten en zette heel wat op zijn kop. Vrijwel alle nieuwszenders, kranten en andere media hebben dit met groot alarm wereldkundig gemaakt! In Nederland hebben natuurorganisaties de handen ineengeslagen en petitie aangeboden. Een van de gevolgen is dat wetenschappers, natuurorganisaties en belanghebbenden het Deltaplan Biodiversiteitsherstel ontwierpen, waarin heel concreet wordt aangegeven wat er moet veranderen om het tij te keren. Het resultaat is dat er nu gelukkig nog meer aandacht is voor bijen en vlinders.

Het gaat niet goed met de bijen en vlinders. Door het Landelijk Meetnet Vlinders, de monitoringroutes, konden we aantonen dat de grote achteruitgang in vlinders ruim 40% is. Jammer genoeg

is er nog geen robuuste monitoring voor wilde bijen, wat een lastige groep is om te onderzoeken. Maar liefst 55% van de 359 soorten bijen in Nederland staan vermeld als bedreigd in de Rode Lijst Bijen 2018. Bijen hebben zwaar te lijden onder het verdwijnen van steeds meer bloemen in ons landschap. In de afgelopen 25 jaar zijn we ook al 30% bloeiende bloemen kwijtgeraakt. Dat is heel veel! Je ziet dat meteen terug op de Rode Lijst: maar liefst 80% van de bijen die afhankelijk zijn van klaverachtigen (vlinderbloemigen) worden bedreigd.

Er is vandaag de dag steeds meer aandacht voor insecten. Studies en monitoring laten sterke achteruitgangen zien bij vlinders en bijen. 'Wat als er geen insecten meer zijn?' Op 21 september 2018 schetste de NRC de toekomst: voedseltekorten, kleding schaarste, stankoverlast, uitsterven van andere diersoorten, onvruchtbare gronden en uiteindelijk complete chaos! De boodschap is wel duidelijk: we moeten ons echt inzetten om de insectensterfte een halt toe te roepen!

Meerdere oorzaken

De achteruitgang van deze insecten is niet te wijten aan één oorzaak, maar is een combinatie van vele processen. Ons landschap versnipperd, natuurgebieden liggen steeds verder van elkaar, waardoor soorten niet meer kunnen uitwisselen. Bovendien gaat de natuurkwaliteit van natuurgebieden achteruit. Dan komt er ook nog heel veel stikstof uit de lucht vallen. We noemen dat de stikstofdepositie. Vroeger was deze zo hoog dat we spraken over 'zure regen'. Hoewel de stikstofdepositie (te) langzaam afneemt (die is nog altijd veel te hoog), stapelt de stikstofconcentratie zich in de bodem alleen nog maar sneller op.

▼ Deze dode grote zijdebij illustreert de enorme achteruitgang van het aantal vliegende insecten (foto: Anthonie Stip).

Vooral de zandgronden zijn sterk verzuurd. Ook het landschap verdroogt en hebben we te maken met een intensieve landbouw. Hier worden gewasbeschermingsmiddelen gebruikt die hun weerslag hebben op onze insecten. Imkers hebben ook nog eens last van de parasitaire varroamijt (*Varroa destructor*) en de ziekteverwekker Nosema (*Nosema ceranae*) die hun honingbijen het leven zuur maken. Tja, en dan speelt de klimaatverandering ook nog een rol. Het is dus niet alleen de schuld van de landbouw of van klimaatverandering, maar het zijn meerdere processen die invloed hebben op de achteruitgang van bijen en vlinders.

Ik zal niet uitweiden over wat al deze zogenaamde 'ver'-thema's (VERmesten, VERZuring, VERdrogen, VERSnipperen, VERandering van klimaat ...), doen. Er zijn zo veel studies bekend en je zou daar veel boeken over kunnen schrijven.

Je kunt gelukkig zelf iets doen

Dit klinkt allemaal heel serieus – en dat is het ook. Maar hoe kan jij nu helpen? Het klinkt misschien allemaal VER weg, maar gelukkig kun je zelf wel een steentje bijdragen. Denk na en kom in actie.

Naast het maken van bewuste keuzes in je dagelijkse leven (voeding, vervoer, energie, afval en dergelijke) kun je ook je eigen omgeving verbeteren. Begin in en rond je eigen huis. Of je nu groot of klein woont, hoog of laag, in stad of buitengebied, maakt allemaal niet uit. Als je hier al een eerste stap zet, kunnen we met elkaar een gebied bestrijken dat groter is dan al onze natuurgebieden bij elkaar.

Veel mensen willen iets concreet doen, maar worstelen met de vraag: 'Hoe kan ik insecten het beste helpen?' De oplossing ligt dicht bij huis. Iedereen kan starten in de eigen achtertuin!

Bijen en vlinders stellen specifieke eisen aan hun leefomgeving, die in het hoofdstuk 'Bestuivers in je tuin' in meer detail worden beschreven. Maar de basis voor een thuis voor bijen en vlinders ligt in de structuur van de tuin. Met andere woorden: hoe richt je je tuin in?

Wat levert een bij- en vlindervriendelijke tuin op?

- ✿ Insecten (waaronder bijen en vlinders) verdwijnen in rap tempo. In dit boek geef ik handreikingen voor het nemen van maatregelen in je tuin om zelf bij te kunnen dragen aan het terugdringen van deze achteruitgang.
- ✿ Je hebt er zelf ook voordeel bij: een robuuste, coole tuin met veel interacties tussen soorten. Hierdoor kan je tuin meer hebben, hoef je minder water te sproeien en je komt er beter tot rust.
- ✿ Het is wetenschappelijk aangetoond dat een groene tuin de stress wegneemt en je sneller herstelt.
- ✿ De waarde van je woning stijgt door een groenere tuin.
- ✿ Je kunt genieten van heel veel natuurwonderen in je eigen tuin.

Wat voor tuin je ook hebt, jij kunt bijen en vlinders een thuis geven!

▲ Deze klokjesdikpoten gebruiken de bloem van een ruig klokje (*Campanula trachelium*) als overnachtingsplekje.

Composteren

Je kunt tuin- (en beperkt keuken-)afval composteren en gebruiken als meststof in de tuin. Niet alleen is recycling van afval duurzaam, maar compost verbetert ook de bodemstructuur. Er zitten veel micro-organismen in die ervoor zorgen dat de planten in de tuin goed bloeien.

Niet al het tuinafval hoeft op de composthoop, blad verteert ook tussen de planten. Handig om te weten is dat je dikke lagen van afval van één soort, zoals bladeren of maaisel, beter kunt vermijden. Wissel af en meng er soms wat groentefval doorheen. Takken verteren is niet gemakkelijk. Deze kun je beter in een takkenril of tuinafscheiding verwerken. Op de composthoop horen ook geen schillen van citrusvruchten of bananen thuis.

TIP

Zet de composthoop op een afgelegen plekje in de schaduw.

Gebruik duurzame materialen

Dit lijkt een open deur, maar helaas is verantwoord materiaal nog lang niet overal verkrijgbaar. Wat is dan verantwoord materiaal? Gebruik bijvoorbeeld Nederlands kastanje- of eikenhout in plaats van (FSC) tropisch hardhout als mahonie of teak. Het FSC geeft wel aan dat het goed hout is, maar moet toch nog de hele wereld over voordat het hier is. En ander voorbeeld: gebruik geen potgrond dat gemaakt is van turf! Dit komt uit onze hoogveengebieden. Door de winning van turf staan heel veel bijzondere soorten onder druk en sterven langzaam uit. Bovendien komt er heel veel CO₂ in lucht bij het winnen van turf.

Gebruik geen (onnodige) verlichting

Hiermee bedoel ik dat je best licht in de tuin kunt toepassen op die plekken waar je het nodig vindt, bijvoorbeeld bij de schuur. Gebruik als verlichting dan ledlampen. Die zijn duurzamer, zeker als ze

◀ *Vetplanten (sedum) kan prima op een dak en ziet er vrolijk uit. Insecten kunnen er voedsel vinden, maar zich niet voortplanten.*

◀ Een mannetje van een van de zandbijen zoekt voedsel op een pinksterbloem (*Cardamine pratensis*) (foto: Kars Veling).

▲ Een voorbeeld van composieten in het gazon. De zaden zijn al aanwezig in de bodem (foto: Ineke Radstaat).

GENIETEN VAN FLEUR, KLEUR EN GROEN
WAAR OOK INSECTEN BLIJ VAN WORDEN

Bijen en vlinders zijn bedreigde diersoorten. Gelukkig is er steeds meer aandacht voor wat we kunnen doen voor het behoud van alle nuttige insecten. Dit inspirerende boek laat zien hoe je heel eenvoudig een steentje bij kunt dragen aan het herstel van hun leefgebieden en tegelijk kunt genieten van mooie bloemen en planten.

✿ Met praktische tips voor bloemen die bijen en vlinders lokken en mooie plantcombinaties om van je tuin, terras, patio, daktuin of balkon een diervriendelijk paradijsje te maken.

9 789021 570174

WWW.KOSMOSUITGEVERS.NL

**KOS
MOS**

NUR 426/432
KOSMOS UITGEVERS,
UTRECHT/ANTWERPEN

natuurpunt

De
Vlinderstichting